

ДИЗАЈН И ПРЕЛОМ

ПОЈМОВНИК

Милош Поповић

фeбpуap
2008

Реч аутора

Драги моји пријатељи, колеге, да би смо уопште говорили о дизајну и прелому једног часописа, морамо да усвојимо одређену терминологију. Терминологија углавном вуче корене из технологије штампе. Због већ дугог присуства нових технологија, компјутерске припреме, појавили су се и нови термини. Па сходно томе први део приручника Дизајн и прелом биће посвећен објашњењу ових специјалних израза. Овде бих радо цитирао свог професора Милета Грозданића:

“За настајање дигиталне графичке форме фундус су били класичан слог, монотип слог, и на крају фотослагаћа машина која је била технички врхунац у периоду који се данас бележи као пределектронско доба у сфери графичког дизајна и технологије, а које временски карактерише средину 80-их година.

Класичан начин рада подразумевао је да се ликовни и технички уредници стриктно придржавају графичких правила...”

Ове речи имају смисла ако знамо да су у то пределектронско доба величина слога, ступца, површине штампе биле ограничавајући фактор.

Садржај часописа јесте важан али и његова визуелна идентификација. Графички уметник је тај који обликује ту идентификацију, то често може да буде разлог зашто нас је неки садржај привукао. Графичка опрема је за издаваче значајна и с комерцијалне стране, јер читалац мора у мноштву часописа да вас примети.

Од вас се очекује да се ликовно образујете и да се придржавате елементарних графичких и

типографских правила. Да створите осећај за ликовност, читљивост слога, тоналитете боје, дораду...

Надам се да ће мој труд уложен у настајање овог приручника иницирати млађе да са својим сазнањима допуњавају и шире графичке видике себе и својих другара.

Типографија

Пре него што кренемо у практично истраживање феномена типографије, потребно је на почетку дефинисати шта је то уопште типографија. Јер, иако је типографија појам који је готово свакодневно присутан у говору, многи људи не знају тачно, право значење тог појма. Типографија (грч. τυπος-жиг, печат + γραφειν-писати) је појам који се дефинише на разне начине: као знаност о словима, уметност коришћења слова, вештина слагања, обликовања и функционалног коришћења слова. Типографија има нека одређена техничка, функционална и естетска правила, но она се у неким случајевима могу и напустити (у савременом графичком дизајну то је чест случај). У сваком случају типографија је јединствен спој уметности и технике, која се служи наизглед једноставним словним облицима, али добар типограф и дизајнер ће од тих знакова моћи да начини техничко уметничка дела јединствене лепоте. Па да видимо шта кажу стручне књиге: "Уметност избора одговарајућег писма за одређени пројекат, његова организација на начин да се оствари што ефикаснија комуникација, и да буде што

угоднији људском оку" (Thames and Hudson, Речник калиграфије).

Типографски мерни систем

Типографски мерни систем се данас више не користи у толикој мери као некад, те је био карактеристичан углавном за оловни слог. Преласком на офсетну штампу полако излази из употребе, но ипак има историјску важност и упркос свему и данас је на европском простору прихваћен као нормални систем (ДИН16507). Без обзира на све то и данас је у **Desktop publishing**-у у позадини свега управо тај систем, па иако засигурно нећете наићи на неког **DTP**-аша који би рачунао величину слога у цицерима или типографским тачкама, док многи приучени "мајстори" уопште не знају за тај систем. Ипак важно је навести неке основне особине тог система. За почетак мало историје: прва потреба за увођење јединственог система којим би се могла тачно одредити величина свог типографског и слагарског материјала јавља се већ у доба **Gutenberg**. Први озбиљнији покушај стандардизације подузео је **Joseph Maxon** у Енглеској 1683. год. Ипак

Различите врсте серифа слова

Полусерифи или једностране црте могу да буду на почетку и завршетку слова

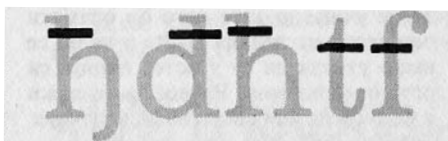
Почетне и завршне облине појединих ћириличних и латиничних слова

Почетци и завршетци слова у облику капи-капљице

Горња и доња крилца код неких слова

Попречне црте користе се као словни елемент код неких слова а код слова *đ* као дијалектички знак да би се разликовало од слова *d*

прве практичне резултате је постигао је **Pierre Simon Fournier** који је увео типографски мерни систем где је основна величина (*point typographique*)- **pt.** 1775.год. **Francois-Ambroise Didot** француз са сином **Firminom** усавршава свој типографски систем, а то је управо поменути систем који је и данас прихваћен као европски стандард. Тај је систем дуодецимални, тј. 12 типографских тачака чини један цицера.

Превођење Дидотовог система на метричку меру урадио је 1876. год. немачки словослагач **Hermann Berthold**, па је на тај начин утврдио прецизни типометар чију је дужину од 30 цм поделио на 133 нонпарела по 6 типографских тачака, из чега следи да типометар има 798 типографских тачака, одн. 66 1/2 цицера. У англоамеричким земљама употребљава се енглески point систем у којем један point има 0,352 mm одн. 0.013832 incha, а енглески цицера има 4,212 mm одн. 0.1666 incha. Масовним пробојем рачунара у

подручје графике почиње се у новије време користити и мерна јединица позната као **DTP** тачка која износи 0,35277 мм.

Писмо

Сачињавају га сви словни и остали знакови (бројке, знакови интерпункције, посебни знакови итд.), којима је заједничко то да су једнообразни и да својим обликом одговарају један другом. У енглеском језику за тај се појам користи термин "**typeface**".

Рез

Укратко речено рез је одређена стилизација неког писма. Конкретно то значи да исто писмо може имати различите стилове од којих су најпознатији **bold** (задебљана слова) и **italic** (накошена слова, курзивна слова), но постоје и разне друге стилизације као нпр. thin, ultra thin, condensed, итд.

Породица

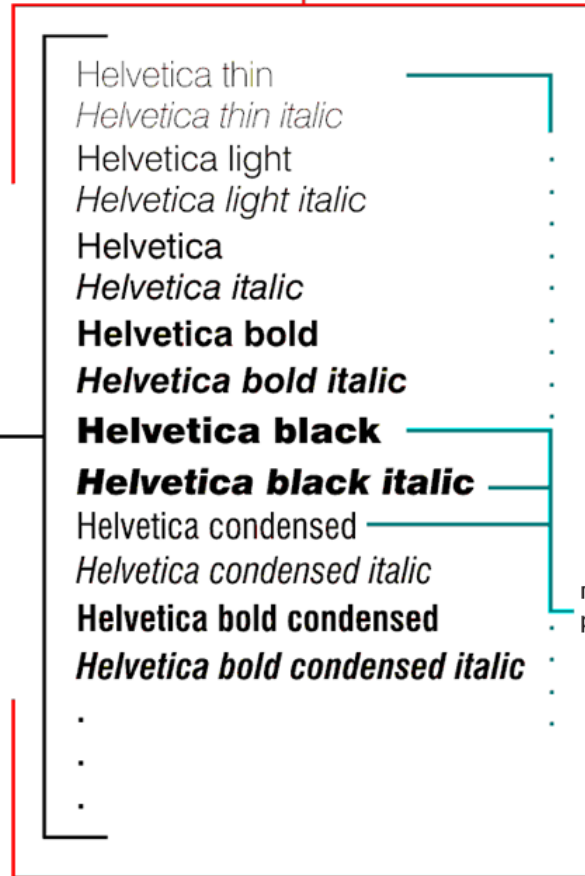
Породица неког писма састоји се од свих резова неког одређеног писма (нпр. писмо **Futura** у свим својим резовима чини писмовну породицу **Futura**)

Слово

Слово или словни знак је главни елемент писма. Слагањем слова настају речи, слагањем редова настају ступци, који чине део слога. Појам слова у дигиталним писмима, понешто се разликује од појма слова у оловном слогу. У дигиталном писму под појмом слова се подразумева искључиво писмовна слика, док се у оловном слогу тај појам односио на цели тзв. оловни блок. Оловни блок је заправо оловни штапић на чијем се врху налазила издигнута слика слова с којег би се вршило отискивање. У то доба постојали су и појмови

ПИСМО Helvetica

породица Helvetica

појединачни резови

као што су писмовна висина која се односила на висину блока до висине у којој лежи слика писма, али и други појмови као што су сигнатура, величина блока,

висина блока, висина трупа, подрезак и др. који данас више немају практичну вредност, напросто зато јер код дигитално “ливених” слова не постоје. Појам слова не обухвата само слова у класичном смислу, већ и бројке, знакове интерпункције, специјалне знакове и сл., па чак и празнине.

Лигатура

Два или три слова повезана у један словни знак. Најчешће се користе у курзивном писму. Поред практичних, лигатуре задовољавају и естетску функцију.

Кернинг

Размак између слова (engl. kerning) је важна особина која у великој мери утиче на читљивост текста. Недостатак кернинга је најлакше уочљив на тексту писаном писаћом машином, или на фонтовима који копирају тај стил писама. Наиме у том случају, сваком слову је додељен једнаки простор (нпр. слову “ј” и слову “м” је додељен једнаки простор), па су размаци између свих слова једнаки. Слова у таквом тексту треба приближити једно другом.

Данашња професионална дигитална писма већ долазе с кернираним паровима, но ипак многи графички програми и програми за прелом странице нуде могућност ручног кернирања.

Размак између редова

Размак између редова или проред (енгл. *leading*, чит. лединг) није као што би многи помислили белина између два реда текста, већ је то размак између основних писмовних линија два реда текста и врло је важан за читљивост текста, поготово текућег (*body text*) текста. Ако је размак премали текст ће изгледати сабијено, а ако је превелик, текст ће изгледати превише распршен по белини странице, те ће у оба случаја бити тежак за читање.

Величина размака међу речима се обично мери у типографским тачкама или у одређеном проценту у односу на величину писма. Као стандардни размак за текући текст обично се узима 120% вредности величине коришћеног писма, па би у том случају проред између

Ови размаци би требали да буду једнаки.

редова неког текста сложеног с величином писма од 10 pt, износио 12 pt.

Неколико примера различитог прореда. Ово је проред 120% који се препоручује за слагање текућег текста.

Следећи пример је овај проред 100% који се такође често користи.

Настављамо са проредом 80% који не препоручујемо али у недостатку простора, може.

И ово је 70% проред који је овде дат као приказ који никако не треба користити.

Насловни текст

Насловни текст је назив за дефинисану врсту фонта-писма, његов облик (**normal, bold, black, italic, light, bold-italic, black-italic, light-italic, condensed...**) и величину, који се користи за наслове.

Боди текст

Боди текст је назив за дефинисну врсту фонта-писма, његов облик (**normal, bold, black, italic, light, bold-italic, black-italic, light-italic, condensed...**) и величину, који се користи за обичан основни (текући) текст.

Слог

Може бити једно и вишестубачни (вишестубачни се још назива и новински слог), табеларни слог (односи се на табеле), шпационирани (слог са размакнутиим словима), компримовани (слог са смањеним размаком између слова), штампарски слог (подразмева припремљен табак за штампање где су стране распоређене тако да тек зависно од повеза дођу на своје место), савијени (када линија текста прати замишљену закривљену линију), кружни (текст је распоређен у облику кружнице).

Блок текста

Може бити десни слободни, леви слободни, централни и пун (где су све линије текста осим задњег реда, једнаке дужине)

Верзал

Велико слово. Верзално писмо је писмо које нема курентна слова.

Мајускула

Верзално писмо, сва су слова велика. Пример: МАЈУСКУЛА.

Серифна писма-Антиква

Сериф-завршна линија. Сериф је настао од помоћних линија при урезивању слова у камен. Касније су се развили као украси слова. Серифна писма називају се још и Антиква. Ово је највећа и најкоришћенија група писама. Користе се за велике текстове јер због повезаности слова не стварају замор при читању. Најпознатије писмо данашњице из ове фамилије писама јесте Times New Roman.

Безсерифна-Гротеск

Као што сам назив каже то су писма без серифа, равних и јасних линија. Називају их још и гротеск (име долази од тога да, када су се први пут појавила, људи су их сматрали смешним, па им је име остало). Уз Антикву најкоришћенија породица писама, везује се за 20. век и модернизам. Имају велику читљивост па се користе за краће текстове; плакате, техничка упутства и публикације са много илустрација). Најпознатије

писмо из ове фамилије писама јесте **Helvetica**.

Серифна слова су лакша за читање у блоку на једнобојној подлози. Томе помажу баш серифи. Такође, занимљивија су оку јер имају дебље и тање линије и то оку помаже да остане усредсређено на текст. Сем серифа, ту су полусерифи, капи и крилца која серифна писма једноставно чине занимљивијим оку. Безсерифна писма су тешка за читање у блоку, хоризонтала као доминантан правац није тако јасно изражена као код серифних писама, па се зато проред често повећава мало да би међуредна белина помогла оку да прати ред. Ако је проред стандардан, дефинитивно су тешка за читање. Ево пример из праксе:
Узми неку књигу из белетристике (серифно писмо) и погледај колико ћеш се уморити када прочиташ рецимо двадесетак страна, а онда неки уџбеник грађевине, архитектуре или машинства (они су по правилу штампани безсерифним писмима) па пробај да прочиташ исту количину текста.

Times 27 pt Helvetica 27 pt

Готика и фрактура

Ово су рукописна писма која су се појавила још са појавом штампарства и имитирала су тадашње, средњевековно, рукописно писмо. Користе се као декоративни детаљи за мање количине текста.

Курзив

Типографско писмо закошених слова у десну страну. Данас многа писма имају свој курзивни рез који још називамо италик (italic). Ова писма су настала од рукописних писама.

Капитално писмо

Капитална слова или капиталке су један од најелегантнијих елемената у типографском обликовању. Ради се о верзалним словима смањеним на висину курентних слова. Сва слова имају изглед верзала али је почетно слово веће од осталих. Важно је напоменути да капиталке нису тек пропорционално смањена верзална слова, већ посебно израђена слова која не губе на дебљини линија и финоћи. Капитална слова нису део писма, већ долазе као посебан рез.

Курент

Мала слова. Разликује се од верзала нпр а-А.

Истицање

Поједине речи, реченице или одломке текста које желимо истакнути тако да се визуелно разликују од остатка текста можемо сложити *курзивним*, **полудебелим** или **дебелим** писмом као и КАПИТЕЛОМ. Истицање верзалом допуштено је само код наслова. Текст се још може истакнути употребом друге **боје** и ређе подвлачењем.

Увлаке

Увлаке су најчешћи начин за истицање у тексту. Само име довољно говори: ради се о једној или више линија увученог текста. Користе се за почетке пасуса. Постоје две основне врсте увлака:

- нормална - код које је увучен само први ред пасуса
- viseћа - код које су увучени сви редови пасуса осим првог

Cloister Black Fraktur LIBRA

Lorem ipsum dolor sit amet, consectetur adipiscing elit. Suspendisse eu mauris. Mauris ipsum augue, sollicitudin eget, faucibus quis, adipiscing id, ante. Nam sed ante.

Cras faucibus ante et ligula. Sed libero dui, dapibus vel, auctor eget, aliquam in, lacus. Donec bibendum justo eu tellus. Aenean id felis. Mauris condimentum risus et nisi. Sed pede felis, dignissim at, interdum sit amet, hendrerit sed, quam. Phasellus quis dui sed diam imperdiet varius.

Ut nulla est, tristique sed, vehicula vitae, rhoncus sed, tellus. Suspendisse velit dui, placerat at, ornare nec, aliquam id, nisi. Nullam nec quam in lorem gravida porta. Vestibulum ante ipsum primis in faucibus orci luctus et ultrices posuere cubilia Curae; Nunc vestibulum ultricies dui. Vivamus viverra metus eget dolor. Vivamus eget magna sed magna consequat accumsan.

normalna uvlaka

Lorem ipsum dolor sit amet, consectetur adipiscing elit. Suspendisse eu mauris. Mauris ipsum augue, sollicitudin eget, faucibus quis, adipiscing id, ante. Nam sed ante.

Cras faucibus ante et ligula. Sed libero dui, dapibus vel, auctor eget, aliquam in, lacus. Donec bibendum justo eu tellus. Aenean id felis. Mauris condimentum risus et nisi. Sed pede felis, dignissim at, interdum sit amet, hendrerit sed, quam. Phasellus quis dui sed diam imperdiet varius.

Ut nulla est, tristique sed, vehicula vitae, rhoncus sed, tellus. Suspendisse velit dui, placerat at, ornare nec, aliquam id, nisi. Nullam nec quam in lorem gravida porta. Vestibulum ante ipsum primis in faucibus orci luctus et ultrices posuere cubilia Curae; Nunc vestibulum ultricies dui. Vivamus viverra metus eget dolor. Vivamus eget magna sed magna consequat accumsan.

viseća uvlaka

OVO SU KAPITALNA SLOVA
Ovo normalna
RAZLIKA JE JASNO VIDLJIVA

Глава-Header

Уобичајени назив за горњи део штампаног листа. Метафоричан назив, који се често употребљава када се говори о насловној страни часописа, мисли се на део где стоји назив часописа.

Глава часописа

Садржи обавезно назив часописа и издавача. Најчешће у глави стоје датум издавања, цена и број

Фонт

Сви знакови једног писма једнаке величине. Данас је то уобичајени назив за изглед писма, последица компјутеризације.

Иницијал

Истакнуто, често и украшено слово на почетку одломка или поглавља. Украшавање књига иницијалима примењивало се и пре проналаска штампе. У слогу се ту употребљава слово из другог писма али и из истог само повећано преко два или три реда текста.

Пагина

Текући број странице.

Пагинација

Обележавање страница текућим бројем. Уз пагину често се ставља и назив часописа, књиге. Код часописа често се ставља и временска одредница.

“Сирочићи”

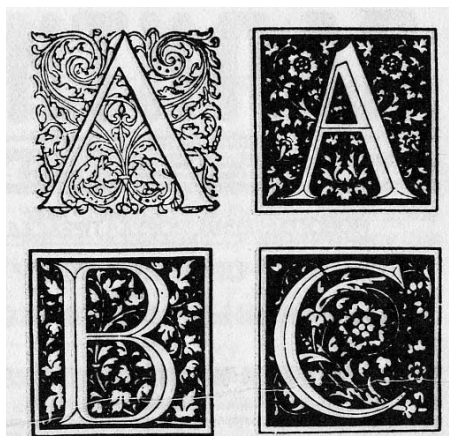
Излазни ред на врху странице или ступца. Текст који није успео да се уклопи у страну или стубац па је прешао у обиму не већем од једног реда. Естетски квари утисак и сматра се грешком..

“Удовице”

Улазни ред у дну стране или стубца. Када у слагању текста побегне први ред на предходну страну или стубац у жаргону се назива “удовица”. Сматра се грешком и нарушава естетску форму текста.

Шпационирање

Шпационирање или повећавање прореда између слова у речи. Користи се за и с т и ц а њ е и код насловног текста.

Кондензовано писмо

Представља најчешће један од изведених резова неког писма. Мада постоје и писма којима је то основни рез.

Формати стране

Године 1920 у Немачкој су уведени стандардни формати папира А, Б, Ц, Д . Ова подела је остала до данас и заживела у целом свету. Сваки од редова формата садржи разреде од 0-12. Па тако имамо А0, А1, А2, А3, А4, А5, А6, А7, ..., А12, Сваки од њих је добијен попречним дељењем на пола предходног (дељењем А3 добијамо два формата А4). Формати дељени уздуж по дужој оси носе обележавају се разломком испред ознаке нпр 1/2 А4, 1/4 Б0. Мере формата папира дају се у милиметрима и при томе се увек наводи прво мања а затим већа страница формата. Према орјентацији формати могу да буду portrait-усправни и landscape-положени.

Маргина

Маргина је дефинисана белина око штампаног дела стране. Постоје горња, спољашња, унутрашња (до

повеза) и доња . Код књига постоји следеће правило горња и спољашња су углавном исте, унутрашња је увек нешто мања, а најмања, пола мере горње, док је доња скоро увек већа од горње. Функција маргине је да се омогући држање књиге а да руком не нарушавамо садржај. Код часописа и других публикација ово није случај, маргина

“У марго”

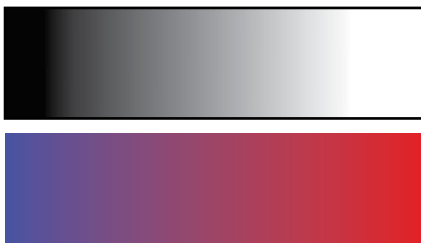
Жаргонски израз који нам говори да неки од елемената излази ван маргине, тј штампа се наслања на саму ивицу странице.

Фор-шпигл

Грубо дефинисан изглед странице часописа или књиге. Служи за организацију текстова и слика у оној фази када се још увек дефинише садржај часописа или књиге.

Шпигл

Прецизно дефинисан изглед странице часописа или књиге. Служи за прецизно дефинисање простора у часопису или књизи, када је садржај већ познат.

Мастер страна

Појавом софтвера за слагање часописа и књига, уведен је појам мастер стране. Мастер страна представља дефинисани шаблон стране.

Импресум

Импресум је обавезни елемент часописа и он садржи потписе оних који су га начинили и који су одговорни за његов садржај и изглед. Увек се налази на првим странама часописа најчешће на трећој или четвртој.

Уз потписе аутора ту се налазе и подаци о издавачу (адреса и контакт), датум издавања, код штампаног часописа обавезан податак је тираж и назив штампарије у којој је часопис штампан.

Фрајштенд

Код неких фотографија потребно је избацити постојећу позадину. Ово украјање назива се фрајштенд.

Градијент

Прелаз од једне боје ка другој. Најчешће се користи монохромни облик тј од беле ка некој боји.

Прелом

Некадашња технологија припреме и прелома се у много чему променила све већим присуством рачунара и њиховом применом у припреми за штампу као и обради графичког материјала за било који вид визуелне презентације (видео, web презентације...).

Прелом часописа подразумева познавање свих претходно обрађених појмова и правила и естетску надоградњу о којој ће бити више речи у скрипти број 2.

Оно што подразумева добар прелом јесте складно уклопљен текстуални садржај са осталим графичким елементима (фотографије, илустрације, итд.).

Литература

МИЉКО Ковачевић:
Савремена типографија (1),
1981.

Ф. Месарош: Графичка
енциклопедија, 1971.

БОЈАН Бемић: Типографија,
2006.

ROBERT Bringhurst: The Ele-
ments of Typographic Style,
2007

<http://www.papress.com>

